

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Koncepcja klasy społecznej P. Bourdieu - propozycja metodologiczna dla badania zmieniającej się struktury społecznej regionu starego przemysłu

Author: Andrzej Niesporek

Citation style: Niesporek Andrzej. (2011). Koncepcja klasy społecznej P. Bourdieu - propozycja metodologiczna dla badania zmieniającej się struktury społecznej regionu starego przemysłu. W: U. Swadźba (red.), "20 lat transformacji w aspekcie regionalnym : Śląsk : refleksje socjologów" (S. 15-24). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Andrzej Niesporek

Koncepcja klasy społecznej P. Bourdieu — propozycja metodologiczna dla badania zmieniającej się struktury społecznej regionu starego przemysłu

Wstęp

W tekście zaprezentowana została koncepcja ujmowania struktury społecznej w socjologii Pierre’a Bourdieu, który zajmuje pozycję pośrednią w sporze realizmu z konceptualizmem. Przekraczając tę opozycję, Bourdieu otwiera się na relacyjną koncepcję tego, co społeczne¹. Tym, co istnieje — zdaniem Bourdieu — nie są realistycznie pojmowane „klasy społeczne”, lecz „przestrzeń społeczna”. Świat społeczny można bowiem pojmować „jako wielowymiarową przestrzeń, którą da się skonstruować empirycznie poprzez wykrycie głównych czynników różnicowania”². Idąc tropem tego stwierdzenia, w tekście sformułowana została propozycja teoretyczna i metodologiczna badania zmiany struktury społecznej, w tym szczególnie klasowej, w regionie starego przemysłu, który podlega procesowi intensywnej transformacji społeczno-ekonomicznej.

---

¹ Szczegółowo ten aspekt myśli Bourdieu omawiam w: A. NIESPOREK: *Czy koniec socjologii jaką znamy? Socjologia wobec wyzwań zmieniającej się rzeczywistości*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2007, s. 197—203.

² P. BOURDIEU: *Co tworzy klasę społeczną? O teoretycznym i praktycznym istnieniu grup*. Przeł. J. MACIEJCZYK. „Recycling Idei” 2008, nr 11, s. 38.

Pojęcie klasy społecznej

Przedmiotem tego tekstu nie jest szczegółowa analiza sposobów definiowania klas społecznych. Można bowiem sięgnąć do obszernej literatury w tym zakresie³. Istotne w kontekście badań wydaje się wskazanie pewnych ogólnych typologii rozumienia klas społecznych. Zwraca się uwagę na dwie tradycje — nawiązującą do koncepcji Karola Marksa oraz do myśli Maxa Webera. Píše się o ekonomicznym i kulturowym definiowaniu klas. Szczególnie ważne z punktu widzenia niniejszego tekstu jest jednak — dające się ułożyć w kontinuum — esencjalistyczne (realistyczne) *versus* konstruktywistyczne rozumienie klas. Skrajnie esencjalistyczne jest ekonomiczne definiowanie klas społecznych przez odniesienie do dającej się odzwierciedlić poznawczo, obiektywnie (tj. niezależnie od świadomości) istniejącej struktury — „Jako obiektywnej, uwarunkowanej ekonomicznie i własnościowo przestrzeni sprzeczności społecznych, istniejących niezależnie od stopnia ich uświadomienia sobie przez społecznych aktorów”⁴. W przyjętej perspektywie można odróżnić strukturę nierówności społecznych wraz z miejscem w tej strukturze od świadomości istnienia tej struktury i własnego w niej usytuowania. Pozwala to więc mówić o strukturze klasowej oraz świadomości klasowej czy inaczej: rozróżniać „klasę w sobie” i „klasę dla siebie”. W ujęciu marksistowskim klasami są wielkie grupy ludzi różniące się miejscem zajmowanym w historycznie określonym systemie produkcji społecznej, przede wszystkim wyznaczanym przez stosunek do środków produkcji, rolę w społecznej organizacji pracy oraz źródła i wielkość udziału w dochodzie społecznym. Świadomość klasowa stanowi natomiast świadomość własnej odrębności i wspólnoty własnych interesów. W ujęciu esencjalistycznym struktura klasowa oraz interesy klasowe istnieją obiektywnie i — przy sprzyjających warunkach, po przekroczeniu świadomości fałszywej (ideologii) — mogą być rozpoznane i adekwatnie odzwierciedlone. Świadomość klasowa (np. klasy robotniczej) w ostatecznej postaci jest funkcją procesów poznawczych i politycznych, których uzewnętrznieniem jest partia (np. proletariacka). Należy przy tym odróżniać świadomość klasową od empirycznie definiowanej świadomości członków danej klasy społecznej. W tym drugim wypadku możemy mieć do czynienia z bardzo zróżnicowanym zbiorem poglądów dotyczących struktury społecznej (nie zawsze klasowej!) i własnych interesów. Perspektywa

³ Np. H. DOMAŃSKI: *Struktura społeczna*. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004; J. KOCHAN: *Klasy społeczne. Z historii pojęcia*. Kolegium Otryckie, Warszawa 1990; W. WEŚOŁOWSKI, K. SŁOMCZYŃSKI: *Klasy i warstwy społeczne*. W: *Encyklopedia socjologii*. T. 2. Red. W. KWAŚNIEWICZ i in. Oficyna Wydawnicza, Warszawa 1999.

⁴ J. KOCHAN: *Gra w klasy*. „Recycling Idei” 2008, nr 11, s. 31.

esencjalistyczna dopuszcza przy tym możliwość oceny tych poglądów, jako nieadekwatnie odzwierciedlających rzeczywistą strukturę klasową.

Skrajnie przeciwstawna, konstruktywistyczna koncepcja w ogóle odrzuca próbę substancjalizacji struktury klasowej⁵. Problematyzuje samo istnienie społeczeństwa, traktując je jedynie jako każdorazowo historycznie określoną próbę ograniczenia „nieskończonej gry różnic”⁶. Jako próbę hegemonizacji naddeterminacji znaczenia. Porządek społeczny ma bowiem tutaj charakter symboliczny. „Symboliczny — czyli naddeterminowany — charakter stosunków społecznych oznacza zatem, że nie mają one dosłownego znaczenia, które sprowadzałoby je do rangi koniecznych momentów jakiegoś immanentnego prawa. Nie istnieją dwa plany — plan istot i plan zjawisk — gdyż niemożliwe jest ustalenie ostatecznego, dosłownego sensu, w stosunku do którego to, co symboliczne, stanowiłoby wtórny i pochodny plan sygnifikacji. Zarówno społeczeństwo, jak i podmioty społeczne pozbawione są istoty, a ich regularność jest jedynie formą względnego i nietrwałego ustabilizowania, towarzyszącą ustanowieniu pewnego porządku”⁷. Dodajmy: porządku (domknięcia znaczenia), który ma hegemoniczny charakter. Konieczność stanowi tutaj jedynie częściowe ograniczenie pola przygodności. Prezentowane podejście opiera się na odrzuceniu koncepcji „społeczeństwa” jako całości fundującej swoje procesy częściowe⁸. Odrzucenie esencjalistycznego podejścia do całości społecznej oraz stanowiących ją stosunków społecznych oznacza jednocześnie uznanie tymczasowego charakteru każdej tożsamości społecznej. Tożsamości konstytuują się w obrębie dyskursu (ściślej: różnych dyskursów), który stanowi warunek przejawiania się tego, co społeczne — „Każdy przedmiot konstytuowany jest jako przedmiot dyskursu o tyle, o ile żaden przedmiot nie jest dany poza wszelkimi dyskursywnymi warunkami jego przejawiania się”⁹. Konstytuowanie tożsamości społecznych dokonuje się w obrębie dyskursu przez praktykę powiązania, tj. „praktykę ustanawiającą relację między elementami w taki sposób, że ich tożsamość zostaje przekształcona w wyniku praktyki wiązania”¹⁰. Każda tożsamość społeczna ma relacyjny charakter i istnieje wyłącznie w obrębie powiązanej całości dyskursywnej. Struktury dyskursywne (łącznie werbalne i niewerbalne elementy instytucjonalne) są konstruktem społecznym ustanawiającym praktykę wiązania, określającym

⁵ E. LACLAU, Ch. MOUFFE: *Hegemonia i socjalistyczna strategia: przyczynek do projektu radykalnej polityki demokratycznej*. Przeł. S. KRÓLAK. Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław 2007.

⁶ E. LACLAU: *The Impossibility of Society*. “Canadian Journal of Political and Social Theory”, 1991, no. 15.

⁷ E. LACLAU, Ch. MOUFFE: *Hegemonia...*, s. 104.

⁸ Ibidem, s. 102.

⁹ Ibidem, s. 113.

¹⁰ Ibidem, s. 111.

pola dostępnych znaczeń, w ramach których będą się formować tożsamości społeczne. Dążenie do dominacji określonych dyskursów społecznych — tym samym możliwości kształtowania się konkretnych tożsamości — nazywa się „projektami hegemonicznymi”. W takiej perspektywie koncepcja struktury klasowej i klasowej tożsamości jest tylko jednym z możliwych dyskursów, tj. sposobów wiązania stosunków społecznych, i może być traktowana jako — krytykowany przez autorów — „projekt hegemoniczny”.

Koncepcja dyskursu Ernesta Laclau i Chantal Mouffe budzi wiele zastrzeżeń¹¹. Głównym powodem rozwijania takiej właśnie koncepcji dyskursu jest próba likwidacji przedmiotowego traktowania społeczeństwa. Skrajna awersja wobec jakichkolwiek form esencjalistycznego podejścia. „Niemożność społeczeństwa” gwarantuje bowiem brak możliwości rozwoju wiedzy o życiu społecznym, traktowanym jako obszar jakiegokolwiek zdeterminowania. Brak determinowania zewnętrznego wobec procesu praktyki społecznej ma być — w opinii autorów — najlepszą gwarancją zabezpieczającą przed autorytaryzmem i podstawą budowy projektu radykalnej polityki demokratycznej.

Zbliżoną krytykę esencjalizmu proponuje także Rogers Brubaker. Jego zdaniem grupy społeczne — szczególną uwagę zwraca na grupy etniczne, ale odnosi się to także do klas społecznych¹² — nie są realnie istniejącymi całościami, lecz sposobem patrzenia na rzeczywistość społeczną. Grupy rozumie on jako przypadkowe, warunkowe wydarzenia (*contingent events*): coś, co się permanentnie krystalizuje i rozwija, i jest efektem praktyk kategoryzacyjnych. Grupy istnieją tylko dzięki wielości działań klasyfikacyjnych, kategoryzacyjnych i identyfikujących, odtwarzanych dzień po dniu. Są więc historycznie przypadkowe i zmienne. Badacz powinien zatem koncentrować się nie na istniejącej grupie, lecz na procesie bezustannego jej tworzenia („groupness”). Grupa to sposób patrzenia na świat, a „tworzenie” grupy — „grupowanie się” — dokonuje się przez proces dystrybucji pewnego punktu widzenia, pewnej grupowej reprezentacji w obrębie populacji. Brubaker odróżnia kategorie praktyczne, jako element potocznego obrazu świata włączonego w działania praktyczne, od kategorii analitycznych, tworzonych dla potrzeb teoretycznych, dla interpretacji działań społecznych.

Analiza działań społecznych czy politycznych, w których posługujemy się np. pojęciem klasy nie oznacza, że klasa istnieje jako byt substancjalny. Niebezpieczeństwo reifikacji związane jest z bezkrytycznym traktowaniem kategorii praktycznych jako kategorii analitycznych¹³. Posługiwanie się kate-

¹¹ D. HOWARTH: *Dyskurs*. Przeł. A. GAŚSIOR-NIEMIEC. Oficyna Naukowa, Warszawa 2008, rozdział 6.

¹² R. BRUBAKER: *Ethnicity without Groups*. Harvard University Press, Harvard 2004, s. 8.

¹³ R. BRUBAKER, F. COOPER: *Beyond “identity”*. “Theory and Society”, 2000, no. 29, s. 4—6.

gorią klasy w codziennej praktyce społecznej nie oznacza bowiem, że klasie przysługuje byt substancjalny — to tylko aktorzy społeczni podejmują działania powiązane z określonym sposobem kategoryzacji społecznej, w tym wypadku z użyciem kategorii klasy społecznej.

Pierre'a Bourdieu koncepcja klasy

Pozycję pośrednią w sporze realizmu z konceptualizmem zajmuje Bourdieu. Jak pisze, „w rzeczywistości za przedstawioną alternatywą — czy klasa jest konstruktem analitycznym, czy kategorią potoczną — kryje się najtrudniejszy ze wszystkich problem teoretyczny, mianowicie problem wiedzy, jednak w bardzo szczególnej postaci, kiedy to podmioty wiedzy jednocześnie są częścią jej przedmiotu oraz ów przedmiot konstruują”¹⁴. Problem sprowadza się więc do pytania „czy klasy są konstruktem naukowym, czy też istnieją one w rzeczywistości?”. Skrajnie realistyczne stanowisko w tej kwestii może nawet — zdaniem Bourdieu — prowadzić „do liczenia z dokładnością do osoby, członków tej czy innej klasy”¹⁵. Rzecznicy przeciwnego stanowiska będą z kolei podkreślać, że klasy nie mają „absolutnie żadnej podstawy w rzeczywistości, zaś każda próba dowiedzenia istnienia klas poprzez empiryczny pomiar obiektywnych wskaźników pozycji społecznej i ekonomicznej stanie wobec faktu, że w świecie rzeczywistym niemożliwe jest znalezienie jednoznacznych nieciałości”¹⁶. Bourdieu, przekraczając tę opozycję, otwiera się na relacyjną koncepcję tego, co społeczne. Tym, co istnieje — zdaniem Bourdieu — nie są realistycznie pojmowane „klasy społeczne”, lecz „przestrzeń społeczna”. Świat społeczny można bowiem pojmować „jako wielowymiarową przestrzeń, którą da się skonstruować empirycznie poprzez wykrycie głównych czynników różnicowania”¹⁷. Bourdieu odrzuca więc rozumienie „społeczeństwa” jako dającej się wyodrębnić całości, zastępując je pojęciem pola, przestrzeni społecznej oraz związanymi z nim pojęciami kapitału i habitusu. Społeczeństwo przestaje być wyodrębnioną i posiadającą swoje funkcje, trwającą w czasie całością społeczną (systemem społecznym). Życie społeczne, zdaniem badacza, stanowi całość względnie autonomicznych obszarów gry, realizujących się w ramach poszczególnych pól. „Zadaniem nauki — pisze Bourdieu — jest zatem konstruowanie takiej przestrzeni, która po-

¹⁴ P. BOURDIEU: *Co tworzy klasę społeczną?...*, s. 36.

¹⁵ Ibidem, s. 37.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem, s. 38.

zwoleń nam wyjaśnić i przewidzieć największą możliwą liczbę obserwowanych różnic między jednostkami lub, co wychodzi na to samo, określić główne zasady różnicowania, konieczne lub wystarczające, by wyjaśnić lub przewidzieć całość cech obserwowanych w danym zbiorze jednostek”¹⁸. Jest to istotny, konstruktywistyczny wątek myśli Bourdieu. Bowiem to „konstrukcja tej przestrzeni jest podstawą podziału na klasy, które są tylko konstruktami analitycznymi, mającymi jednak solidną podstawę w rzeczywistości (*cum fundamento in re*). Tworząc zbiór wspólnych zasad pozwalających mierzyć względny dystans między jednostkami, zyskujemy środki do pogrupowania jednostek w klasy w taki sposób, by aktorzy z tej samej klasy byli jak najbardziej podobni do siebie w jak największej liczbie aspektów”¹⁹. Tak określona „klasa logiczna” jest jedynie — osadzonym w rzeczywistości — konstruktem analitycznym, tj. zbiorem jednostek zajmujących tę samą pozycję w pewnej przestrzeni społecznej. Czymś innym jest natomiast — właściwa aktorom społecznym — praktyczna „znajomość” pozycji zajmowanej w społecznej przestrzeni²⁰. Nie należy więc relacyjnego punktu widzenia „substancjalizować”. Klasy jako konstrukty analityczne nie są rzeczywistymi, obiektywnie ukonstytuowanymi grupami. Jednak podobieństwo pozycji (oraz wzajemnych relacji) pomiędzy jednostkami — a trzeba pamiętać, że istotą poznania naukowego jest tworzenie takiego konstruktu, by to podobieństwo było możliwie największe — oznacza, że aktorzy klasyfikowani do odmiennych klas, w swojej społecznej egzystencji poddani są działaniu podobnych warunków, odpowiadających tej pozycji. U Bourdieu mamy do czynienia z odniesieniami realistycznymi. Im bliżej jednostki ujmowane są w strukturze klasyfikacji, tym większe podobieństwo materialnych warunków egzystencji, sposobu doświadczania świata społecznego, dokonywania dystynkcji, odróżniania się od innych itp. Innymi słowy: podobny habitus. „Mówiąc prościej — jak pisze Bourdieu — koncepcja klas polega na dokonaniu teoretycznego połączenia aktorów, którzy, będąc przedmiotem podobnych warunków, mają tendencję do upodabniania się do siebie, a w skutek tego skłonność do łączenia się praktycznego, do łączenia się w praktyczną grupę, a tym samym do wzmacniania swoich wzajemnych podobieństw”²¹.

Wyznaczane teoretycznie granice między klasami, konstruowane na podstawie wielu kryteriów, są podobne — by użyć określenia Bourdieu — do granic chmury, czy lasu. Są to umowne płaszczyzny wyznaczone w taki sposób, że gęstość drzew lub pary wodnej po jednej stronie jest większa niż po drugiej. Podobnie żywiołowo uruchamiane są (a nie po prostu reprodukują)

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ P. BOURDIEU: *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzienia*. Przeł. P. BIEŁOS. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 579—580.

²¹ P. BOURDIEU: *Co tworzy klasę społeczną...*, s. 39.

wane) schematy myślenia i działania praktycznego, które będąc warunkowane przez pozycje społeczne, same je warunkują. Umożliwiają wytwarzanie wspólnego i sensownego świata powszechnego zdrowego rozsądku. Taka jest istotna funkcja habitusu. W szczególnych okolicznościach pojawia się dążenie do określenia trwałych i uznawanych granic, a nawet ich instytucjonalizacja — tworzenie grup zdolnych reprezentować te różnice. Praktycznej świadomości „zawsze towarzyszy jakiś stopień nieokreśloności i nieostrości [...]”. Właśnie ten element niepewności stanowi grunt dla odmiennych lub antagonistycznych wyobrażeń i konstrukcji, które konfrontują się ze sobą i które mogą ulec obiektywizacji w formie trwałych instytucji”²². Może to prowadzić do prób narzucania wizji struktury społecznej (hegemonizacji), a także dyspozycji i interesów konkretnej grupy społecznej, właściwych jej pozycji w przestrzeni społecznej.

Badanie struktury klasowej regionu starego przemysłu

Z punktu widzenia zasad prowadzenia badań zmieniającej się struktury społecznej (klasowej) w regionie starego przemysłu, odniesienie do koncepcji P. Bourdieu wiąże się z przekraczaniem opisywanej powyżej dychotomii. Łączy się również z powiązaniem podejścia konstruktywistycznego, analizy szeroko definiowanego (zarówno w wymiarze dyskursywnym, jak i instytucjonalnym) dyskursu z elementami podejścia realistycznego, uwzględniającego analizę społeczno-ekonomicznych uwarunkowań, kształtowania się i reprodukcji dyskursu. Przede wszystkim w kategoriach kształtowania się i zmiany reżymu akumulacji²³, a w wypadku Polski, także procesu transformacji ekonomicznej od realnego socjalizmu do gospodarki kapitalistycznej. Proces zmian (systemowych czy reżymu akumulacji od socjalizmu do kapitalizmu oraz od fordyzmu do postfordyzmu) winien być wstępnie ujmowany w kategoriach „twardych danych statystycznych”. Istotne jest jednak równoczesne uchwycenie zmian na poziomie dyskursu. Opisanie hegemonizującej roli dyskursu neoliberalnego i jego odniesienia do ekonomicznej, społecznej i politycznej praktyki realnego socjalizmu i państwa *welfare state*. Ważne jest dostrzeżenie wzajemnych związków zmian instytucjonalnych, wzorów działań, praktyki życia codziennego w różnych sferach życia oraz

²² Ibidem, s. 44.

²³ Patrz np. A. LIPIETZ, G. BENKO: *From the Regulation of Space to the Space of Regulation*. „Geo Journal”, 1988, vol. 44, no. 4; A. AMIN: *Post-Fordism: Models, Fantasies and Phantoms of Transition*. In: *Post-Fordism. A Reader*. Blackwell Press, London 2000.

sposobu postrzegania i odczuwania zmian, wyrażanych w formie dyskursywnej. Znakomitym przykładem takiej analizy jest praca Elizabeth Dunn²⁴. Pokazuje ona jak w procesie kształtowania się nowego reżymu akumulacji i neoliberalnej hegemonizacji, przemianie ulegają nie tylko stosunki własności i warunki pracy, lecz także ukształtowane dotychczas praktyki życia rodzinnego, towarzyskiego, a także sposób postrzegania tych zmian, w tym również struktury społecznych nierówności. Jak pokazał David Ost²⁵ w stosunku do Polski, podlegającego transformacji państwa realnego socjalizmu, a w szerszym kontekście David Harvey²⁶ — neoliberalny projekt ma bowiem konstruktywistyczny charakter.

Bibliografia

- AMIN A.: *Post-Fordism: Models, Fantasies and Phantoms of Transition*. In: *Post-Fordism. A Reader*. Blackwell Press, London 2000.
- BOURDIEU P.: *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzona*. Przeł. P. BIŁOS. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.
- BOURDIEU P.: *Co tworzy klasę społeczną? O teoretycznym i praktycznym istnieniu grup*. Przeł. J. MACIEJCZYK. „Recycling Idei” 2008, nr 11, s. 36—46.
- BRUBAKER R., COOPER F.: *Beyond “identity”*. „Theory and Society”, 2000, no. 29, s. 1—47.
- BRUBAKER R.: *Ethnicity without Groups*. Harvard University Press, Harvard 2004.
- BUCHOLC M.: *Konstruktywistyczna socjologia wiedzy Stanisława Ossowskiego. Struktura klasowa w społecznej świadomości za granicą*. „Przegląd Humanistyczny” 2008, nr 1, s. 57—70.
- DOMAŃSKI H.: *Struktura społeczna*. Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2004.
- DUNN E.: *Prywatyzując Polskę*. Przeł. P. SADURA. Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2008.
- GANDHI L.: *Teoria postkolonialna: wprowadzenie krytyczne*. Przeł. J. SERWAŃSKI. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2008.
- GERGEN K.J.: *An Invitation to Social Construction*. SAGE Publications, London 2009.
- HAMILTON M., HIRSZOWICZ M.: *Klasy i nierówności społeczne w perspektywie porównawczej*. Przeł. J. KOLBOWSKI. Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 1995.
- HARVEY D.: *The Condition of Postmodernity*. Blackwell Press, London 1990.

---

²⁴ E. DUNN: *Prywatyzując Polskę*. Przeł. P. SADURA. Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa 2008.

²⁵ D. OST: *Kłęsa „Solidarności”. Gniew i polityka w postkomunistycznej Europie*. Przeł. H. JANKOWSKA. Warszawskie Wydawnictwo Literackie, MUZA, Warszawa 2007.

²⁶ D. HARVEY: *Neoliberalizm. Historia katastrofy*. Przeł. J.P. LISTWAN. Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2008.

- HARVEY D.: *Neoliberalizm. Historia katastrofy*. Przeł. J.P. LISTWAN. Instytut Wydawniczy Książka i Prasa, Warszawa 2008.
- HOWARTH D.: *Dyskurs*. Przeł. A. GĄSIOR-NIEMIEC. Oficyna Naukowa, Warszawa 2008.
- KOCHAN J.: *Klasy społeczne. Z historii pojęcia*. Kolegium Otryckie, Warszawa 1990.
- KOCHAN J.: *Gra w klasy*. „Recycling Idei” 2008, nr 11, s. 26—34.
- LACLAU E.: *The Impossibility of Society*. “Canadian Journal of Political and Social Theory”, 1991, no. 15, s. 24—26.
- LACLAU E., MOUFFE C.: *Hegemonia i socjalistyczna strategia. Przyczynek do projektu radykalnej polityki demokratycznej*. Przeł. S. KRÓLAK. Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP we Wrocławiu, Wrocław 2007.
- LIPIETZ A., BENKO G.: *From the Regulation of Space to the Space of Regulation*. “Geo Journal”, 1998, vol. 44, no. 4, s. 275—281.
- MACH B., WESOŁOWSKI W.: *Ruchliwość a teoria struktury społecznej*. PWN, Warszawa 1982.
- MCDOWELL L.: *Father and Ford Revisited: Gender, Class and Employment Change in the New Millenium*. “Transactions of the Institute of British Geographers” New Series, 2001, vol. 26, no. 4, s. 448—464.
- NIESPOREK A.: *Czy koniec socjologii jaką znamy? Socjologia wobec wyzwań zmieniającej się rzeczywistości*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2007.
- OSSOWSKI S.: *O strukturze społecznej*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1982.
- OST D.: *Kłeska „Solidarności”. Gniew i polityka w postkomunistycznej Europie*. Przeł. H. JANKOWSKA. Warszawskie Wydawnictwo Literackie, Wydawnictwo MUZA, Warszawa 2007.
- WESOŁOWSKI W.: *Klasy, warstwy i władza*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1997.
- WESOŁOWSKI W.: *Teoria, badania, praktyka. Z problematyki struktury klasowej*. Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa 1978.
- WESOŁOWSKI W., SŁOMCZYŃSKI K.M.: *Klasy i warstwy społeczne*. W: *Encyklopedia socjologii*. T. 2. Red. W. KWAŚNIEWICZ i in. Oficyna Naukowa, Warszawa 1999.
- WRIGHT E.O.: *Od badań stratyfikacji do analizy klasowej (i z powrotem?)*. Przeł. M. STARNAWSKI. „Recycling Idei” 2008, nr 11, s. 22—25.

Dr hab. Andrzej Niesporek — profesor Politechniki Śląskiej. Absolwent socjologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jego zainteresowania naukowo-badawcze dotyczą: ogólnej teorii socjologicznej, organizacji pozarządowych oraz idei społeczeństwa obywatelskiego, socjologii problemów społecznych, a także teorii i metod pracy socjalnej. Jest autorem lub współautorem 11 książek oraz ponad 50 artykułów naukowych. Odbił staże naukowe w Stanach Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii oraz Rosji. Brał udział w krajowych i międzynarodowych projektach badawczych.

Andrzej Niesporek

**P. Bourdieu's Conception of Social Class — A Methodological Proposal
for Research of Changeable Social Structure of a Region of Old Industry**

Summary

In this text is presented the idea of social structure in the sociology of P. Bourdieu. Bourdieu take a strong theoretical line between the realism-conceptualism controversy. He Crossed this opposition, and opened the relational idea of the social. In Bordieu interpretation — existed not realistically defined “social classes”, but “the social space”. The social world can be interpreted as the multidimensional space which may be empirically constructed by the detection of main factors of the differentiation. Following his theoretical ideas — in this text — is formulated the theoretical and methodological proposal refering to the study of changing social structure, in old industrial region in socioeconomical transformation.

Andrzej Niesporek

**P. Bourdieus Lehre von einer Gesellschaftsklasse — eine Methode zur Erforschung
der sich verändernden Gesellschaftsstruktur in der altindustriellen Region**

Zusammenfassung

Der Text schildert die von P. Bourdieu entwickelte Idee der soziologischen Erforschung von der Gesellschaftsstruktur. In dem Streit zwischen dem Realismus und Konzeptualismus steht Bourdieu, so gesagt, in der Mitte. Die Opposition überwindend spricht er sich für eine relative Gesellschaftsidee aus. Etwas wirklich Existierendes, sind nach Bourdieu, nicht die realistisch betrachteten „Gesellschaftsklassen“, sondern es ist der „Gesellschaftsraum“. Die gesellschaftliche Welt kann zwar als ein „mehrdimensionaler Raum“ betrachtet werden, ein Raum, der sich empirisch mittels Differenzierungsfaktoren erschaffen lässt. Bourdieus Betrachtung nachgehend formuliert der Verfasser eine Idee der theoretischen und methodologischen Erforschung der sich verändernden Gesellschaftsstruktur und besonders der Gesellschaftsklasse in der altindustriellen Region, die dem Prozess einer intensiven sozial-ökonomischen Transformation ausgesetzt ist.